

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie
Chełmskie Towarzystwo Naukowe

**Kobieta w kulturze
i przestrzeni życia społecznego**
Analiza filozoficzna i kulturowo-historyczna

Redakcja naukowa
Halina Bejger, Renata Kartaszyńska

Chełm 2020

Recenzenci:

PROF. DR ФЕЛІКС ВОЛОДИМИРОВИЧ БАРАНОВСЬКИЙ
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

PROF. NADZW. DR HAB. RYSZARD POLAK
Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie
Filia w Białej Podlaskiej

DR HAB. PROF. PWSZ W CHELMIE PAWEŁ SKRZYDLEWSKI
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

Okładka:

MARIUSZ MACIUK

Skład i łamanie:

BEATA FAŁDA

Wydawca:

INSTYTUT NAUKOWO-WYDAWNICZY SPATIUM SP. Z O.O
UL. 25 CZERWCA 68/62
26-600 RADOM

ISBN

978-83-66550-90-2

PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W CHELMIE
UL. POCZTOWA 54, CHEŁM 22-100, POLSKA

Spis treści

Wstęp	5
Część I	
Obraz kobiety w różnych kulturach	
Katarzyna Stępień, <i>Antropologiczne podstawy praw kobiet</i>	13
Marian Zdzisław Stepulak, <i>Prawa kobiet wykluczonych społecznie odbywających karę pozbawienia wolności</i>	25
Roman Jusiak, <i>Model i wzór kobiety w chrześcijaństwie i ideologiach współczesnych</i>	39
Ks. Jacek Lewicki, <i>Kobieta w islamie</i>	57
Część II	
Sylwetki wybitnych kobiet	
Тамара Турчин, <i>Художній світ жінок – композиторів України</i>	77
Олег Лісовець, <i>Соціально-громадська діяльність Еглантини Джебб щодо захисту прав дітей</i>	91
Дмитро Пішулін, <i>Соціальні жіночі портрети у творчості українського поета та активіста Леоніда Івановича Глибова</i>	101
Ніна Останіна, Світлана Мостовенко, <i>Постать жінки в освіті України: Софія Русова – історик педагогічної думки</i>	115
Część III	
Kobieta w przestrzeni życia społecznego	
Franciszka Wanda Wawro, <i>Wybrane aspekty postrzegania społecznej pozycji kobiety i jej szans na samorealizację</i>	133

Małgorzata Łobacz, <i>Kobieta a wzorce kultury masowej. Aspekt etyczno-pedagogiczny</i>	161
Iwona Oleksa, <i>Aksjologiczne podstawy pracy charytatywnej kobiet</i>	177
Łukasz Lewkut, <i>Prawne podstawy upodmiotowienia kobiet w życiu społecznym społeczeństwa obywatelskiego</i>	197
Marcin Markowski, <i>Obraz kobiety na banknotach świata. Próba typologii przedstawień</i>	209

Część IV

Kobieta jako podmiot w pracy socjalnej

Світлана Борисюк, <i>Американський досвід соціально-педагогічної роботи зі співузалежними жінками та адиктивно узалежненими сім'ями</i>	237
Joanna Dworakowska, <i>Prostytucja młodych kobiet jako przejaw ryzykownej obyczajowości seksualnej w świetle wyników badań własnych</i>	255
Руслан Новгородський, Ірина Кривенко, <i>Мандала-терапія – в роботі з людьми похилого віку</i>	275
Dorota Raczkiewicz, Przemysław Bejga, Jakub Owoc, Iwona Wojar, <i>Pomoc i wsparcie dla kobiet w wieku lat 90 i więcej w Polsce</i>	287

Część V

Problematyka kobieca w edukacji

Оксана Лісовець, <i>Гендерні особливості виховання самостійності у дітей дошкільного віку</i>	311
Ганна Б'янка, <i>Особливості групової взаємодії на уроках природознавства в малокласній школі</i>	323

Bibliografia	333
---------------------	------------

Informacja o autorach	361
------------------------------	------------

Wstęp

Kobiety na świecie stanowią około 50% ludności wszystkich krajów. Na 100 kobiet przypada statystycznie 102 mężczyzn. W Polsce natomiast kobiety stanowią większość ludności. Jak wynika z danych Głównego Urzędu Statystycznego opracowanych na podstawie spisu statystycznego z 2017 r. liczba kobiet w naszym kraju wynosiła 19 833 606 (zaś mężczyzn 18 588 740), co stanowiło 51,6% ogółu ludności¹, a więc można jednoznacznie stwierdzić, iż kobiety stanowią ważną liczebnie populację.

Od stu lat kobiety w Europie i krajach wysoko rozwiniętych są wyemancypowane i dobrze znają swoje prawa². W innych rejonach świata kobiety nadal walczą o swoje prawo do edukacji, do posiadania majątku, do opieki nad dzieckiem po rozwodzie i zrównania ich pozycji społecznej z mężczyznami. Pomimo regulacji prawnych i równouprawnienia płci kobiety w różnych częściach świata odczuwają nierówne traktowanie związane z zatrudnieniem na stanowiskach, które dotąd zajmowali głównie mężczyźni. Kobiety w środowiskach dysfunkcyjnych często bywają źle traktowane przez swoich mężów czy partnerów i stają się ofiarami przemocy domowej.

Status społeczny kobiet zaczął zmieniać się od momentu, kiedy kobiety uaktywniły się zawodowo i zaczęły przyczyniać się do poprawy sytuacji ekonomicznej swoich rodzin wraz z mężczyznami. Wpłynęło to na poprawę standardu życia rodzin, ale także przyczyniło się do niezależności finansowej kobiet, rozszerzyło ich kontakty z ludźmi oraz dało poczucie rozwoju osobistego, zadowolenia z siebie, własnej wartości i użyteczności związanej z wykonywaną pracą³. Na zmiany w obsza-

---

¹<https://pikio.pl/ile-jest-kobiet-na-swiecie-2019/> [dostęp: 16.07.2020]

²Dzięki ruchom feministycznym od początku XX wieku domagano się zniesienia nierówności między kobietami a mężczyznami w zakresie czynnego i biernego prawa wyborczego, dostępu do edukacji, pracy, prawa do wynagrodzenia za pracę takiego, jakie otrzymują mężczyźni; w 1906 r. kobiety w Finlandii otrzymały prawo głosu, w 1918 r. w Wielkiej Brytanii prawo głosu od 30. roku życia, w Polsce kobiety otrzymały bierne i czynne prawo wyborcze w 1918 r.; w USA w 1920 r., a w Szwecji w 1921 r.; https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_kobiet [dostęp: 16.07.2020].

³Zob. M. A. Knothe, *Kobiety i praca*, w: *Kobiety wobec przemian okresu trans-*

rze tradycyjnych ról kobiecych wpłynęło przenikanie do polskiej rzeczywistości wzorców życia społecznego, kultury i wartości z Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych.

W epoce postmodernizmu kobiety wyraźnie zaznaczyły swój udział w życiu społecznym, kulturze, gospodarce, polityce i nauce zajmując stanowiska dawniej przeznaczone wyłącznie dla mężczyzn. Wśród absolwentów wyższych uczelni 64% osób uzyskujących tytuł magistra to kobiety. Warto podkreślić, iż „kobiety są zdecydowanie bardziej wykształcone niż mężczyźni i przede wszystkim poziom kształcenia się wśród kobiet wzrasta szybciej niż mężczyzn”⁴. Kobiety coraz częściej przestają się godzić na to, aby spełniać się głównie w roli żony, matki i strażniczki domowego ogniska. Nie chcą być postrzegane zgodnie ze stereotypem żony całkowicie podporządkowanej swemu mężowi. Współczesna kobieta realizuje się w kilku rolach – żony, matki, w roli zawodowej, a także bywa aktywna na polu działalności społecznej *pro publico bono*. Powoduje to z jednej strony wzrost prestiżu społecznego kobiet, z drugiej zaś przyczynia się do ich ogromnego obciążenia obowiązkami domowymi, zawodowymi i społecznymi, co rodzi określone konsekwencje dla życia rodziny. Model życia współczesnej rodziny zmienia się na partnerski, w którym obowiązki związane z wychowywaniem dzieci, prowadzeniem gospodarstwa domowego i utrzymania odpowiedniego standardu życia rodziny dzielone są pomiędzy dwoje małżonków. Podział obowiązków w partnerskim modelu małżeństwa nie zawsze spotyka się z zadowoleniem mężczyzn, bywa źródłem konfliktów pomiędzy małżonkami, ale także ogranicza czas kobiety dla dziecka. Skutkuje to deficytem w zakresie zaspokajania potrzeb dzieci tj. potrzeby miłości, akceptacji, przynależności, uznania, kontaktu fizycznego, codziennych rozmów z matką, ogranicza możliwość pomocy dziecku w nauce.

Jednakże niezmiennie ważną rolę pełni kobieta w rodzinie, gdzie jako żona i matka dba o dobrą atmosferę w rodzinie, tworzy więzi emocjonalne pomiędzy rodzicami oraz rodzicami i dziećmi. To kobieta – matka wspiera ojca rodziny w prowadzeniu domu, rozwiązywaniu codziennych problemów dorosłych i dzieci oraz w realizacji funkcji, jakie rodzina peł-

---

formacji, red. K. Faliszek, E. McLean Petras, K. Wódz, Katowice 1997.

⁴<https://businesswomanlife.pl/rola-kobiet-we-wspolczesnym-swiecie> [dostęp: 14.07.2020].

ni wobec swoich członków. Mimo wielu dodatkowych obowiązków kobiety nadal decydują o cieplej, rodzinnej atmosferze, tworzą tradycje kultywowane w rodzinie i dbają o duchowy rozwój swoich dzieci, a tym samym mają wysoką pozycję w życiu rodziny i społeczeństwa.

Problematyka udziału kobiet w kulturze i życiu społecznym jest przedmiotem badań nauk humanistycznych i społecznych, w tym także pedagogiki. Zjawiska występujące w życiu społecznym stanowią szeroki kontekst wychowania, wpływają na jego przebieg i skuteczność.

Monografia, którą oddajemy do rąk Czytelnika, stanowi wynik wspólnych badań i refleksji pedagogicznych współpracujących ze sobą Uczelni wyższych w Polsce i na Ukrainie. Jej struktura obejmuje pięć części. Część pierwsza zatytułowana *Obraz kobiety w różnych kulturach* stanowi interdyscyplinarne ujęcie problemu praw kobiet i ich antropologicznych podstaw oraz prezentuje wizerunek kobiety z perspektywy różnych kultur. Autorka pierwszego rozdziału – Katarzyna Stępień podejmuje próbę poszukiwania uzasadnienia formułowania praw kobiet, które funkcjonują i są chronione jakby niezależnie od praw człowieka. Dowodzi, że w zasadniczych kwestiach takich, jak edukacja, dostęp do pracy w wielu zawodach czy prawo wyborcze kobiety w krajach Zachodu pod względem statusu prawnego zostały zrównane z mężczyznami. Jednakże w wielu innych krajach (Azji, Afryki, Ameryki Południowej) obserwuje się zjawisko naruszania praw człowieka względem kobiet i wyraźną dyskryminację ze względu na płeć. Szczególną ochronę praw kobiet Autorka uzasadnia w oparciu o założenia filozofii klasycznej i personalizmu jako nurtu, który promuje godność osobową zarówno kobiety jak i mężczyzny, ich wzajemne dopełnianie się w życiu i współodpowiedzialność za dobro rodziny. W rozdziale drugim Marian Stepulak podejmuje problem realizacji praw kobiet wykluczonych społecznie z powodu działalności przestępczej. Prawa kobiet odbywających karę pozbawienia wolności uwzględniają ich specyficzne potrzeby psychiczne, w tym potrzebę kontaktu z dziećmi i pozostałą rodziną czy potrzebę samorealizacji, potrzeby w zakresie rozładowywania napięcia wynikającego z przebywania w izolacji. Kolejne rozdziały prezentują wzorce osobowe kobiet w różnych kulturach. Roman Jusiak przedstawia wzór osobowy kobiety w kulturze chrześcijańskiej oparty na treści Biblii oraz współczesny model kobiety promowany przez Kościół katolicki przedstawiony przez Jana Pawła II w encyklice *Evangelium vitae*

doceniający specyficzne cechy charakteru kobiet. Ks. Jacek Lewicki prezentuje wizerunek kobiety w kulturze islamu, który ma swoje uzasadnienie w *Koranie* i w zasadniczy sposób wpływa na jej tożsamość i status społeczny. Tematyka części I stanowi podstawę do rozważań ujętych w kolejnych częściach niniejszej monografii.

W części II Autorzy ukraińscy prezentują sylwetki wybitnych kobiet o bogatym dorobku kulturowym w różnych dziedzinach – w prawie, muzyce, literaturze, pedagogice. Тамара Турчин przedstawia w swoim rozdziale *Художній світ жінок – композиторів України* kobiety-kompozytorki i ich artystyczny wkład w rozwój kultury Ukrainy. Олег Лісовець przedstawia w kolejnym rozdziale działalność społeczną i pedagogiczną Eglantyne Jebb w zakresie ochrony praw dziecka na świecie i jej istotny wkład w ich uchwalenie w formie Deklaracji Praw Dziecka. Дмитро Піщулін przedstawił obraz kobiet w twórczości ukraińskiego poety Леоніда Івановича Глибова. W kolejnym rozdziale Autorki – Ніна С. Останіна, Світлана М. Мостовенко przedstawiły dorobek Софії Русовой zajmującej się historią ukraińskiej myśli pedagogicznej i jej wkład w budowę nowego systemu oświaty na Ukrainie.

Trzecia część monografii jest poświęcona *Kobiecie w przestrzeni życia społecznego*. Tę część rozpoczyna rozdział Franciszki Wandy Wawro zatytułowany *Wybrane aspekty postrzegania społecznej pozycji kobiety i jej szans na samorealizację*, którego treść odwołuje się do społecznych i intelektualnych aspiracji kobiet uzasadniających fenomen ich podmiotowości w przestrzeni życia społecznego. Autorka przedstawia uwarunkowania społeczno-kulturowe pozycji kobiet w życiu publicznym oraz bariery, które utrudniały ich upodmiotowienie w różnych kontekstach historycznych i politycznych oraz stanowisko Kościoła katolickiego na temat społecznej roli i pozycji kobiety. Problem godności osobowej kobiety w kontekście prezentowania jej wizerunku we współczesnych mediach – filmie, reklamie, czasopismach przedstawia w kolejnym rozdziale Małgorzata Łobacz. Autorka odwołuje się do koncepcji kobiety jako osoby ludzkiej w interpretacji personalizmu chrześcijańskiego reprezentowanego m.in. przez J. Maritaina, E. Mouniera i K. Wojtyłę. Zwraca także uwagę Czytelnika na zjawisko brutalizacji wizerunku kobiety w mediach spowodowane rozwojem przemysłu pornograficznego i seksualizacji przekazów medialnych, które depre-

cjonują rzeczywistą wartość kobiety. Na wartość pracy charytatywnej kobiet zwraca uwagę Iwona Oleksa, która szczegółowej analizie poddała wyniki badań empirycznych na ten temat tworząc na ich podstawie obraz kobiety zaangażowanej w życie społeczne. Treść rozdziału autorstwa Łukasza Lewkuta – *Prawne podstawy upodmiotowienia kobiet w życiu społecznym społeczeństwa obywatelskiego* porusza problem udziału kobiet w życiu społecznym przedstawiony z perspektywy prawnej. Podmiotowy udział kobiet w życiu publicznym Autor uzasadnia treścią międzynarodowych aktów prawnych i ich wpływem na zawarte w ustawodawstwie polskim równouprawnienie kobiet oraz udział w życiu gospodarczym i społeczno-politycznym. Część trzecią monografii zamyka rozdział *Obraz kobiety na banknotach świata. Próba typologii przedstawień* autorstwa Marcina Markowskiego, który zaprezentował wizerunki kobiet na banknotach z XX i XXI wieku. Autor rozdziału dowiódł, że nie ma kraju na świecie, który na swoich banknotach nie przedstawiałby kobiet. Wśród wizerunków kobiet dominują postacie władczyń, bóstw, Maryi Panny, kobiet w strojach ludowych typowych dla danego kraju lub kontynentu, alegorie różnych dziedzin życia gospodarczego, kobiety zasłużone dla historii i kultury danego kraju.

Część czwarta *Kobieta jako podmiot w pracy socjalnej* kontynuuje wątek podmiotowego udziału kobiet w przestrzeni życia społecznego, a praca socjalna z ich udziałem odnosi się do tych kobiet, które z różnych względów znalazły się w sytuacji kryzysowej. Світлана О. Борисюк – Autorka pierwszego rozdziału w tej części prezentuje amerykańskie doświadczenia w pracy socjalnej z kobietami współzależnymi. Wyjaśnia istotę procesu współzależnienia i jego kolejne fazy oraz charakteryzuje system pracy socjalnej z rodziną w USA. Problem prostytucji młodych kobiet jest przedmiotem treści drugiego rozdziału autorstwa Joanny Dworakowskiej, która omówiła problem zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i w oparciu o badania empiryczne przeprowadzone wśród studentów i gromadzące ich opinie na ten temat. Technice mandali w terapii osób w podeszłym wieku – zarówno kobiet jak i mężczyzn – poświęcili następnym rozdział Руслан Новгородський, Інна О. Кривенко. Tę metodę arteterapii uważa się za przydatną i skuteczną szczególnie wobec osób przebywających w całodobowych instytucjach pomocy społecznej pozostających w rozłące ze swoją najbliższą rodziną. Technika mandali stanowi zarówno narzędzie

diagnostyczne, jak i ugruntowujące w klientach poczucie własnej tożsamości, a także aktywizujące w zakresie rozumienia samego siebie i przenikania do własnej podświadomości, a w efekcie ułatwia samopoznanie i stymuluje samorozwój. Problem pomocy socjalnej kobietom w wieku od 90. lat wzwyż kontynuują Autorzy rozdziału czwartego – Dorota Raczkiewicz, Przemysław Bejga, Jakub Owoc i Iwona Bojar, którzy dostrzegają w nim wynik niekorzystnych zmian demograficznych determinujących zwiększone zapotrzebowanie społeczne wśród senierek na usługi medyczne, świadczenia rehabilitacyjne i działania profilaktyczne. Na podstawie sondażu diagnostycznego ustalono warunki życia kobiet w wieku 90. i więcej lat oraz ich potrzeby w zakresie opieki medycznej i pomocy socjalnej. Zestawienie wyników badań z funkcjonującym w kraju systemem ochrony zdrowia czy systemem pomocy społecznej daje możliwość oceny skuteczności obecnego modelu opieki instytucjonalnej i domowej.

W części piątej monografii znalazły się dwa rozdziały Оксани Лисовець na temat specyfiki kształtowania samodzielności u dzieci w wieku przedszkolnym ze względu na płeć oraz Ганни Б'янка na temat form pracy grupowej w edukacji dziewcząt i chłopców w nauczaniu wczesnoszkolnym. W rozdziale pierwszym Autorka wykazała różnice, jakie występują pomiędzy dziewczynkami a chłopcami w wieku przedszkolnym w zakresie fizjologii, dominujących form aktywności, zajmowanej pozycji w grupie, zachowań prospołecznych i reakcji emocjonalnych. Istotę rozdziału drugiego stanowi kształtowanie u dzieci w wieku wczesnoszkolnym umiejętności w zakresie pracy grupowej i współpracy pomiędzy dziećmi obu płci, co podnosi skuteczność oddziaływań wychowawczych rozwijających postawy wzajemnej tolerancji i akceptacji oraz wpływa korzystnie na wyniki pracy dydaktycznej.

Autorzy tej publikacji mają świadomość, że nie poruszyli wszystkich kwestii związanych z udziałem kobiet w kulturze i życiu społecznym. Wydaje się jednak, że wybór zagadnień dokonany przez Autorów okaże się dla Czytelnika interesujący.

Wszystkim Autorom dziękujemy za ich wkład pracy wniesiony w powstanie tej książki, a Recenzentom za cenne uwagi.

Halina Bejger
Renata Kartaszyńska